NINA NOVAK, MARKO NOVAK, UVOD V PRAVNO PISANJE

Marko Novak: *Uvod v pravno pisanje*. Ljubljana: GV Izobraževanje, 2005. 187 str.

Uvod v pravno pisanje je prvi priročnik s priporočili za pisanje pravnih besedil v slovenščini. Avtor dr. Marko Novak se je pri pisanju knjige zgledoval po podobnih ameriških priročnikih,[1] ki jih je spoznal med magistrskim študijem na univerzi v ZDA, upošteval in vključil pa je tudi izkušnje, ki jih je pridobil pri prevajanju slovenskih pravniških besedil v angleščino med opravljanjem svojega dela na Ustavnem sodišču RS.

Priročnik *Uvod v pravno pisanje* sestoji iz dveh delov. Prvi del je zastavljen teoretično – predstavlja pravno pisanje in načela pravnega pisanja v splošnem; drugi del pa ob ponazoritvah s primeri navaja pravila za »kakovostno pravno pisanje« in izboljšanje sloga.

Avtor že v uvodnih mislih poudari, da je »za kakovosten pravni jezik potrebno interdisciplinarno sodelovanje pravnika z jezikoslovcem«, hkrati pa meni, »da je poseg splošnega jezikoslovja (podčrtala N. Novak)[2] v pravni jezik kljub svoji dobronamernosti lahko le omejen«, saj gre pri pravnem pisanju »za številne posebnosti oziroma zakonitosti razmeroma avtonomne strukture pravnega jezika, načina argumentiranja, oblikovanja misli in pravnih dokumentov, povezovanja med odstavki itd., pri čemer jezikoslovec, in v tem smislu tudi laik, na žalost nima dovolj celovitega vpogleda« (10). Zaradi navedenega se je avtor odločil, da sam – kot pravnik – napiše priročnik, za »strokovni pregled« pa se v uvodnih besedah zahvaljuje prijatelju slovenistu Zoranu Pevcu.

V prvem razdelku prvega dela priročnika je pravno pisanje predstavljeno z zgodovinsko-razvojnega vidika. Že v daljni preteklosti so sicer obstajali nekateri pisni viri prava (npr. Hamurabijev zakonik, kasneje rimsko pravo ipd.), vendar pa je bila takrat temeljna značilnost prava *ustnost*, pisno pravo je postalo pomembnejše šele s širjenjem pismenosti in tiska v 15. st. Novoveška pisnost prava je povezana predvsem s formalno pravičnostjo (tj. pravičnostjo na podlagi pravil in pretežno pisnega postopka pred sodišči) in z načelom pravne varnosti, tako da so danes govorne sposobnosti pravnikov (ustno izražanje) pomembne le še pri porotnih sojenjih v anglosaškem pravnem sistemu, ki pa jih je – kljub pogostim uprizoritvam v filmski industriji – zanemarljivo malo.

Danes obstajata dva pogleda na pravno pisanje – anglosaški in celinskoevropski –, razlike med njima pa se kažejo predvsem v načinu izobraževanja pravnikov. V anglosaškem izobraževalnem sistemu posvečajo pisanju veliko pozornosti že med dodiplomskim študijem, tako da so predmeti in vaje iz pravnega pisanja (t. i. *Legal Writing*) v okviru kateder za pravno pisanje na pravnih fakultetah v Veliki Britaniji, ZDA in Kanadi obvezni ter jih študentje poslušajo vsaj v prvem letniku študija, ponekod pa pridobljeno znanje nadgrajujejo še v tretjem in četrtem letniku. Celinskoevropski študij prava je zastavljen bolj teoretično, tako da razen seminarskih nalog in diplomskega dela ne ponuja praktičnega učenja pisanja. Tako se pravnik s pisanjem pravniških besedil sreča šele med pripravništvom za pravosodni izpit, kar je veliko

[1] B. A. Garner, *Legal Writing in Plain English*, The University of Chicago Press, 2001; H. S. Shapo, M. R. Walter, E. Fajans, *Writing and Analysis in the Law,* New York, Foundation Press, 1991; in W. Strunk, Jr., E. B. White, *The Elements of Style*, New York, The Macmillian Company, 1979.

[2] Splošno jezikoslovje se sicer ukvarja z raziskovanjem univerzalnih lastnosti in zakonitosti jezika oziroma jezikov (glej J. Toporišič, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana, CZ, 1992, 151); medtem ko pravni jezik raziskujejo druge jezikoslovne veje (glej npr. M. Golden *O jeziku in jezikoslovju*, Ljubljana, Filozofska fakulteta, 1996, 5–34).

kasneje kot pri anglosaškem izobraževalnem sistemu. M. Novak poudarja, da »za dobro opravljanje pravniškega poklica ni dovolj le vsebinsko oziroma materialno poznavanje določenega pravnega področja, temveč je treba poznati tudi osnove in spretnosti pravnega pisanja«, zato meni, da bi bilo treba tudi na naših pravnih fakultetah uvesti praktično izobraževanje iz pisanja.

V drugem razdelku prvega dela priročnika avtor predstavi načela pravnega pisanja, ki so »sicer splošna, vendar veljajo kot posebnost pravnega pisanja«, saj je pravni jezik »toliko specifičen in drugačen od drugih vrst strokovnega jezika, da zahteva oblikovanje pravil pravnega pisanja« (50).

Načelo pravilnosti se nanaša na spoštovanje in upoštevanje pravil pravne stroke, torej pozitivnih predpisov in pravil, posebna pravila pa veljajo tudi za pisanje splošnih in posamičnih pravnih besedil. V okviru načela pravilnosti je obravnavana tudi jezikovna pravilnost, saj »so jezikovna pravila pogosto del same vsebine napisanega oziroma so neločljivo povezana z njo; vsebina se namreč izraža z jezikom in določene spremembe na njegovi formalni ravni lahko povzročijo tudi vsebinske spremembe v besedilu.« Po avtorjevem mnenju se načelo jezikovne pravilnosti kaže v »številnih pravilih, kot so npr. izogibanje napačno postavljenim in zavajajočim povednim določilom, pomen vejice, vezaja in pomišljaja, uporaba ustreznega časa, viri za zanesljive odgovore na vprašanja v zvezi s slovnico ter rabo besed, pomen velike začetnice itd.« (53).

Načelo racionalnosti se kaže v objektivnosti in nepristranskosti jezika, pri čemer avtor poudarja, da je prav racionalnost »rdeča nit pravnega pisanja,« bralcu pa za dosego tega načela svetuje naslednje:

> /…/ [P]išimo, ko imamo kaj povedati, in sledimo ‘rdeči niti’; za večjo učinkovitost načrtujmo pisne projekte; uredimo glavo v logično zaporedje; ko predstavljamo dejstva, upoštevajmo časovni red njihovega nastanka; razdelimo pisni dokument na manjše enote in te, če je treba, še na manjše; če je le možno, pri tem uporabljajmo informativne naslove enot, dolžino stavka omejimo na približno 25 besed; uporabljajmo vzporedno stavčno strukturo; primerjave naj bodo popolne in logične; pazimo, da se besede v stavku logično povezane; klasificirajmo (odstavke); uporabljajmo v besedilu ‘kažipote’; organizirajmo analizo določb od bolj do manj pomembnih; dolgemu dokumentu dodajmo na začetku stvarno kazalo vsebine; sprejmimo konstruktivno kritiko; dosledno popravljajmo oziroma redigirajmo, kar napišemo (56).

Načelo formalnosti se izraža v »uradnem oziroma uradovalnem tonu« ter brezosebnosti in objektivnosti pravnih besedil. Za doseganje tega pravila M. Novak priporoča:

/…/ [I]zogibajmo se žargonu, pogovornemu, pretirano čustvenemu, skratka neformalnemu jeziku; ne ‘zlorabljajmo’ pridevnikov in prislovov; izberimo primerno obliko in jo ves čas upoštevajmo; v besedilu oblikujmo tri dele: uvod, jedro in zaključek; postavimo se v ozadje; izberimo standardnost namesto nekonvencionalnosti. Temu je treba dodati vsaj še to: ne vsiljujmo svojega mnenja za vsako ceno (58).

Pri **načelu enotnosti in doslednosti** avtor poudari, da je to načelo v pravnem jeziku še posebej pomembno, saj ima ta jezik v primerjavi z drugimi vrstami strokovnega jezika »navadno večje normativne posledice za življenje ljudi« (58).

Pri **načelu jasnosti in razumljivosti** avtor izpostavi, da je »nerazumljivost pravnih besedil že od nekdaj pomanjkljivost prava« in da bi moralo biti »demokratično pravo«, h kateremu se danes teži, »državljanu prijazno«, zato morajo biti besedila pravnikov prilagojena naslovnikom, torej jasna in razumljiva tudi laikom.

Načelo določnosti in natančnosti je za pravna besedila posebej pomembno, saj ta zaradi svoje normativne moči vplivajo in spreminjajo življenje posameznika. Določnost in natančnost pravnega pisanja je določena že s pravno normo, avtor pa bralcu za uresničevanje tega načela svetuje:

/…/ [G]radivo uredimo v logično zaporedje; ko predstavljamo dejstva, upoštevajmo časovni red njihovega nastanka, izogibajmo se trpniku in raje uporabljajmo tvorno obliko; izberimo konkretne, domače in specifične besede; izogibajmo se nejasnosti in nedoločnosti; upoštevajmo

kronologijo in pripoved (oblikovanje odstavkov) in organizirajmo analizo določb od bolj do manj pomembnih (63).

Načelo varčnosti se »kot širši pojem nanaša na zgoščenost in jedrnatost zapisanega«, avtor pa poudari, da je varčnost »zelo povezana tudi z enostavnostjo, preprostostjo pisanja«, ki ob večji razumljivosti pripomore tudi k večji učinkovitosti besedila. Avtor meni, da k večji varčnosti (in preprostosti) pri pisanju pripomorejo »predvsem pravnikove izkušnje«, sicer pa bralcu svetuje:

> /…/ [N]aj bo dolžina stavka omejena na približno 25 besed; če je možno, je treba uporabljati kratke, konkretne osebke; uporabljati je treba kratke, dejavne povedke namesto poimenovanj; treba je varčevati z navedki, uporabljati opombe pod črto, paziti na položaj narekovajev v stavku, izpuščati nepotrebne besede, poenostaviti dolgovezne besedne zveze, paziti na dolžino odstavkov, povzemati, ne se zgubljati v nepomembnih podrobnostih, pisati naravno in ne preveč razlagati, kajti gostobesednost je povsem neprimerna (65–66).

Priporočila, ki jih avtor navaja pri posameznih načelih pravnega pisanja, so abstraktna, ob njih namreč ni navedenih primerov, prav tako ni razvidno, kako je avtor prišel do navajanih spoznanj. Iz rabe jezikoslovnih izrazov je opazno avtorjevo pomanjkljivo poznavanje poimenovanj in napačno razumevanje le-teh – še posebej je to očitno pri naslednjih priporočilih: raba »kratkih, konkretnih osebkov«, »kratkih dejavnih povedkov«, »vzporednih stavčnih struktur«, »konkretnih besed, kot so osebki«, »izbira konkretnih, domačih in specifičnih besed«, izogibanje napačno postavljenim in zavajajočim povednim določilom« ipd. Nekatera od Novakovih »načel pravnega pisanja« navaja v svojem članku že A. Jelenc Puklavec[3], avtor pa bi lahko med navedenimi priporočili upošteval tudi Toporišičeva merila[4] za učinkovito sporazumevanje (upoštevanje naslovnika, preglednost, logičnost, jedrnatost, primernost idr.).

V drugem delu priročnika, ki je zastavljen praktično, M. Novak načela pravnega pisanja razloži podrobneje, ob tem pa navaja tudi primere iz odločb Ustavnega sodišča RS in sodb Vrhovnega sodišča RS. Pri tem je opazno avtorjevo nepoznavanje temeljnih opredelitev jezikoslovja in jezika, pri obravnavi posameznih pravopisnih vprašanj pa tudi neupoštevanje veljavnih pravopisnih pravil. Tako na primer na strani 100 glede zapisovanja stvarnih imen z veliko oziroma malo začetnico zapiše naslednje:

> Problem velikih začetnic v pravnih besedilih se pojavlja predvsem tam, kjer gre za imenovanje različnih pravnih organov. V slovenski praksi objavljanja pravnih besedil (na primer objave v Uradnem listu RS) se je poleg splošnega pravopisnega pravila, da lastna strokovna imena pišemo z veliko začetnico, uveljavilo pravilo zapisovanja teh organov z malo začetnico, četudi gre za en sam takšen organ v državi in je splošno oziroma generično poimenovanje obenem tudi konkretno poimenovanje (na primer Državni zbor, Državni svet itd.) Ustavno sodišče je v zvezi s tem že na začetku svojega delovanja uvedlo drugačno prakso. Tako je v takšnih primerih nazive različnih državnih organov začelo dosledno zapisovati z veliko začetnico (na primer: Državni zbor, Ustavno sodišče, Vrhovno sodišče, Predsednik republike, Ministrstvo za zunanje zadeve itd.) razlog ta takšno prakso je gotovo tudi v večjem poudarjanju takšnih ustanov v luči afirmacije pravne države. /…/ Po drugi strani pišemo z veliko začetnico tudi naslove posameznih zakonov (na primer »Zakon o pravdnem postopku« in ne »zakon o pravdnem postopku«).

Poimenovanja, ki jih Marko Novak imenuje »lastna strokovna imena«, so sicer stvarna občna imena. Kljub utemeljitvam in merilom, ki jih avtor navaja za zapisovanje tovrstnih imen, v slovenščini glede na veljavna pravopisna pravila stvarna imena delimo na lastna imena (tj. uradna imena organov, organizacij, zakonov in drugih pojmovnih skupin stvarnih imen, kot so Državni zbor RS, Ustavno sodišče RS, Zakon o pravdnem postopku RS ipd.), ki jih zapisujemo z veliko

[3] A. Jelenc Puklavec, Zgradba kazenske odločbe, *Pravosodni bilten*, letnik XX, št 1, 1999, 27–46.
[4] J. Toporišič, *Slovenski knjižni jezik 2*, Maribor, Založba Obzorja Maribor, 1981, 171–194.

začetnico; in občna imena (tj. vrstna poimenovanja organov, organizacij, zakonov ipd., kot so državni zbor, ustavno sodišče, zakon o pravdnem postopku ipd.), pri katerih rabimo malo začetnico.

Prav tako je za bralca zavajajoča razlaga na strani 110 v razdelku z naslovom Izogibanje napačno postavljenim in zavajajočim povedkovim določilom:

> Poleg glavnih oziroma primarnih delov stavka (osebek, povedek in predmet) imajo stavki tudi drugotne dele, ki jih imenujemo povedkova določila. To so besede, besedne zveze ali stavčni členi, ki opisujejo ali opredeljujejo glavne dele ali tudi opisujejo enega izmed povedkovih določil kot na primer: Sodišče lahko kaznuje odvetnika, ki novači stranke, ki so še vedno v bolnišnični oskrbi.

Povedkovo določilo je res stranski stavčni člen, vendar je iz nadaljevanja avtorjeve razlage, še posebej pa iz navedenega primera, razvidno, da avtor v drugi povedi govori o prilastkovih odvisnikih. Takšne napačne razlage in ponazoritve s primeri vnašajo zmedo pri bralcu, ki si kot nestrokovnjak želi osvežiti ali izpopolniti jezikovno znanje.

Čeprav je priročnik *Uvod v pravno pisanje* prvi takšen priročnik v slovenščini in so v njem zbrane informacije in priporočila, ki so bili do sedaj navedeni le v člankih posameznih slovenskih avtorjev in tujih priročnikih, je njegova kvaliteta s stališča jezikoslovja vprašljiva. V priročniku so kljub »strokovnemu pregledu« slovenista številne napake in napotki, ki bralca zavajajo, pogosto pa mu celo svetujejo rešitve, ki so v neskladju z normo slovenskega knjižnega jezika. Prepričanje M. Novaka – da »jezikoslovec, in v smislu prava tudi laik, na žalost nima dovolj celovitega vpogleda v pravo,« zaradi česar so njegovi nasveti in posegi (lekture in korekture) v pravni jezik lahko le omejeni –, očitno velja tudi za pravnika in njegov vpogled v jezik in jezikoslovje. Tako kot je jezikoslovcu tuj svet prava, je pravniku tuj svet jezika, zato je nujno interdisciplinarno sodelovanje. Pri priročnikih, kot je *Uvod v pravno pisanje*, bi takšno sodelovanje moralo vključevati skupno oblikovanje vsebine – z upoštevanjem spoznanj prava in jezikoslovja.

Nina Novak
Filozofska fakulteta v Ljubljani